

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента Окіпнюка
Володимира Тарасовича на дисертацію Пристайко Олени
Володимирівни на тему «НКВС-МВС УРСР (1934-1954 рр.): структурна
побудова та функції (історико-правове дослідження)», яка подана на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень

Вивчення тексту дисертаційного дослідження, автореферату та наукових праць, опублікованих за темою дисертації, дають підстави дійти наступних висновків.

Актуальність теми дослідження.

На нинішньому складному етапі розвитку України, в умовах нових викликів і загроз державному суверенітету та територіальній цілісності нашої країни неабиякого значення набуває проблема спроможності механізму держави протистояти негативним чинникам зовнішнього та внутрішнього характеру. Це, у свою чергу, вимагає злагодженого та ефективного функціонування всіх елементів сектору національної безпеки і, насамперед, органів МВС України. Роль останніх у створенні системи внутрішньої безпеки в Україні як фактору забезпечення стабільної життєдіяльності держави та стримування збройної агресії Російської Федерації є, на теперішній час, дуже важливою. З огляду на це, варто відзначити, що система МВС України, в її сучасному вигляді, потребує адекватної трансформації, адже деякою мірою ґрунтується на структурно-функціональних моделях радянського зразка, які сьогодні не завжди ефективні.

У цьому контексті важливим і необхідним видається вивчення вітчизняного історико-правового досвіду структурної організації та функцій радянської системи органів внутрішніх справ, зокрема головного карально-

12	2018	04	21
16			

репресивного органу періоду панування радянського тоталітарного режиму – НКВС УРСР та його наступника МВС УРСР. Це дозволить, з одного боку, по новому, з позицій сучасної історико-правової науки, переосмислити негативні сторінки історії, а саме як державний орган, який мав забезпечувати безпеку, був перетворений правлячим антинародним режимом у головного виконавця масових незаконних репресій. З іншого боку, вивести зі структурно-функціональних трансформацій НКВС–МВС того періоду історичні уроки для врахування їх в процесі реформування і вдосконалення структурної організації та функцій системи МВС України.

Окрім того, дослідження проблематики радянського тоталітаризму, насамперед, органів системи НКВС–МВС на етапі панування тоталітарного режиму та початку постсталінського періоду є відносно новим, але, в той же час, одним з важливих завдань сучасної історико-правової науки. В цьому плані актуальність дослідження Пристайко О. В. посилюється тим, що останнім часом спостерігається негативна тенденція стосовно «відбілювання» тоталітарного минулого, особливо на пострадянському просторі: ідеалізація «мудрого керівника Сталіна» та його злочинного режиму, героїзація діяльності радянських каральних органів, міфологізація подій Другої світової війни та повоєнного часу, інша тенденційно висвітлена інформація про той історичний період. Усі ці фейки використовуються як елемент «гібридної» війни проти України з метою здійснення деструктивного пропагандистського впливу на українське суспільство і тому потребують спростування, і, насамперед, за допомогою об'єктивних історико-правових досліджень.

В даному контексті, якраз, буде доречним згадати про ще один фактор, який зумовлює актуальність представленої дисертаційної роботи, це відсутність у вітчизняній історико-правовій науці комплексних досліджень структурно-функціональної трансформації НКВС–МВС УРСР як головного знаряддя сталінського тоталітарного режиму в Україні протягом всього періоду існування його як «надвідомства», тобто від 1934 до 1954 рр.

Отже, все вищезазначене підтверджує актуальність, теоретичну і практичну значущість дисертаційного дослідження Пристайко О. В., яке дозволяє з сучасних методологічних позицій, із залученням нових історичних джерел, творчо переосмислити питання структурної організації та функцій головного карально-репресивного органу періоду панування тоталітарного режиму в Україні – НКВС УРСР та його наступника МВС УРСР. Вивчення історико-правового досвіду в цій сфері необхідне, насамперед, для чіткого розуміння сучасного процесу реформування системи МВС України, недопущення помилок минулого в практиці сучасного державного будівництва.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується значним обсягом використаних у дисертаційному дослідженні джерел (244 найменування). Вони представлені широким спектром архівних документів і матеріалів, законодавчих та підзаконних актів СРСР і УРСР, нормативно-правових актів НКВС–НКДБ–МВС–МДБ, публікацій періодики, збірників документів, дисертацій, авторефератів, посібників, словників, довідкової та монографічної літератури. Обґрунтованість отриманих Пристайко О. В. результатів дослідження посилена, насамперед, за рахунок вивчення та аналізу матеріалів центральних і галузевих державних архівів – Центрального державного архіву громадських об'єднань України (21 справа), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (18 справ), Галузевого державного архіву Служби безпеки України (30 справ), Галузевого державного архіву Міністерства внутрішніх справ України (40 справ).

Всебічне висвітлення теми забезпечено використанням у роботі системи філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів.

Зазначене дозволило дисертантці досягти поставлених завдань дослідження, комплексно розглянути об'єкт і предмет дисертаційної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів відзначається, насамперед, тим, що дисертація Пристайко О. В. є одним з перших в Україні комплексних досліджень, в якому на основі вивчення опублікованих нормативно-правових та інших документів, архівно-документальних матеріалів, наукових праць та інших джерел висвітлена структурно-функціональна трансформація НКВС–МВС УРСР протягом всього періоду його існування як «надвідомства» та головного знаряддя сталінського тоталітарного режиму в Україні (1934–1954 рр.).

Серед положень дисертації, що характеризуються *науковою новизною*, варто, як видається, акцентувати увагу на найбільш значущих. На наш погляд, серед них передовсім слід відзначити те, що уперше:

з позицій сучасної історико-правової науки розкрито організаційно-правові та функціональні аспекти процесу створення в 1934 р. та наступної трансформації НКВС (МВС) УРСР як складової загальносоюзного механізму державного терору і всеохоплюючого політичного контролю за населенням України та його залучення до виконання завдань «будівництва соціалізму», оборони країни та післявоєнного відродження;

запропоновано детальну періодизацію структурно-функціональних змін в системі НКВС–МВС протягом 1934 – 1954 рр.;

висвітлено на рівні союзної радянської республіки механізм неухильного розширення компетенції НКВС–МВС, за рахунок появи нових, «невластивих» функцій (обліково-реєстраційного, будівельно-господарського та іншого характеру), у тому числі особливості цього процесу в УРСР, які були пов'язані, передусім, зі значним розширенням території республіки, виконанням завдань з «радянізації» нових земель, придушенням збройного опору населення;

розкрито організаційно-процедурний механізм «поглинання» НКВС–МВС СРСР та відповідно НКВС–МВС УРСР інших відомств;

докладно розглянуто організаційно-правовий статус міліції в складі МДБ УРСР в 1949 – 1953 рр.;

Аналіз **структури дисертаційної роботи** засвідчує, що вона є цілком логічною та зумовлена визначеною метою і завданнями, об'єктом і предметом дослідження. Дисертація складається з анотації, списку публікацій здобувачки за темою дисертації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що включають 12 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (244 найменування на 24 сторінках) і 16 додатків.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано інформацію щодо апробації результатів роботи, її структури й обсягу.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження», що складається з двох підрозділів, насамперед, докладно проаналізовано історіографію питань структурного розвитку та виконуваних завдань і функцій органів системи НКВС–МВС. У становленні історіографії, яка розглядається у підрозділі 1.1., дисертантка виділяє два етапи: радянський (з 1950-х по 1990-ті роки) та сучасний, що охоплює праці науковців незалежної України і зарубіжних дослідників радянської історії. Характеризуючи історіографію радянського періоду Пристайко О. В. правильно акцентує увагу на певних її особливостях, а саме ідеологічній обмеженості та надмірній засекреченості. Ці фактори зумовили висвітлення історії органів внутрішніх справ у радянський час винятково з позитивних позицій, уникаючи «незручних» тем і об'єктивних оцінок.

Аналізуючи сучасну історіографічну базу досліджуваної тематики дисертантка слушно пропонує розподілити її на пострадянські праці, які були видані у перші двадцять років після демонтажу радянської системи, і, власне, сучасні, які містять напрацювання, що ґрунтуються вже на

переосмисленні тих подій в умовах сталого розвитку не тільки думок і поглядів, а й зміни пріоритетних напрямів у сучасній науці.

На достатньому аналітичному рівні у дисертаційній роботі охарактеризовано роботи сучасних зарубіжних дослідників, направлені на висвітлення історико-правових аспектів тоталітарного панування, репресивної політики, державного терору, а також ролі й місця каральних органів у механізмі політичних репресій загалом та у проведенні конкретних репресивних заходів зокрема.

Схвальних відгуків заслуговує робота, здійснена авторкою у підрозділі 1.2., з опрацювання базових теоретичних понять та категорій дисертації, таких як «структура», «тоталітарний режим», «органи внутрішніх справ», «органи НКВС–МВС». Дисертантка обґрунтовано доводить необхідність використання у дисертаційній роботі терміну «органи НКВС–МВС», до змісту якого вона включає всі органи, підрозділи, формування, які функціонували в рамках відповідного народного комісаріату, а згодом – міністерства.

Дисертація відзначається солідною джерельною базою, основу якої становлять архівні документи, насамперед, підзаконні нормативні та правозастосовні акти НКВС–НКДБ–МДБ СРСР і УРСР. Пристайко О. В. опрацьовано більше 100 справ чотирьох центральних і галузевих державних архівів України – Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Галузевого державного архіву Міністерства внутрішніх справ України.

У дисертаційній роботі обґрунтовано також вибір методологічної бази дослідження, розкрито значення і можливості конкретних методів.

У другому розділі «Структура й організаційно-правові засади функціонування НКВС УРСР у довоєнний період (1934–1939 рр.)», який складається з трьох підрозділів, дисертантка розкриває процес організації

загальносоюзного НКВС та НКВС УСРР, передумови створення, структурне оформлення та подальші реорганізаційні зміни.

У підрозділі 2.1. докладно проаналізовано основні завдання та функції підрозділів НКВС, розкрито їх структуру. Пристайко О. В. правильно відзначає, що структура нового наркомату, оформлення якої було завершено у серпні 1934 р., копіювала організаційну модель ОДПУ.

Достатньо цікавий висновок зроблено дисертанткою стосовно причин і передумов «поглинання» НКВС інших державних структур, на базі яких згодом було створено нові підрозділи наркомату, не пов'язані з виконанням правоохоронних функцій (відділ запису актів громадянського стану, відділ лісової охорони, відділ державної зйомки та картографії, військові формування та ін.). Зокрема, цьому процесу, як правило, передували політичні рішення, а зазначені перетворення майже завжди супроводжувалися критикою діяльності приєднаних структур і здійсненням репресій проти їх співробітників.

В межах підрозділу 2.2. предметно охарактеризовано трансформаційні процеси у системі НКВС на етапі подальшого зміцнення тоталітарного режиму, посилення репресивного спрямування діяльності органів НКВС у 1936–1937 рр. Водночас, акцентовано увагу на тому, що продовжувалося поповнення завдань НКВС, новими і все більш віддаленими від сфери правоохоронюваних інтересів функціями. Наслідком цього, як зазначає Пристайко О. В., стало введення до складу НКВС таких підрозділів як Головне управління шосейних доріг (в УРСР – управління шосейних доріг та обласні відділи шосейних доріг УНКВС), Управління особливого будівництва, Центральне управління мір та ваг (в УРСР – Палата Управління мір та ваг).

У рамках підрозділу 2.3 розглянуто структуру системи НКВС в умовах посилення репресивних заходів і підвищення обороноздатності країни напередодні Другої світової війни (1938–1939 рр.).

Насиченим за змістовним аналізом динаміки організаційно-структурних і функціональних змін системи органів внутрішніх справ є розділ 3 «НКВС УРСР під час Другої Світової війни (вересень 1939 р. – вересень 1945 р.)», який складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. розглядається процес «радянзації» в період 1939–1940 рр. територій Західної України, Північної Буковини і трьох повітів Бессарабії, які були приєднані до УРСР внаслідок таємного протоколу до радянсько-німецького пакту про ненапад «Молотова-Ріббентропа. Головним інструментом проведення «радянзації», як правильно зазначає дисертантка, стали органи НКВС, а їх основними завданнями на новоприєднаних територіях – боротьба з підпіллям ОУН–УПА, так званим політичним бандитизмом і запровадження тотального контролю за населенням. Це, у свою чергу, як влучно підмітила дисертантка, спричинило певні організаційно-структурні зміни в системі НКВС. Зокрема, створення відділів для боротьби з бандитизмом, які діяли в межах СРСР, і збільшення та укріплення апаратів іноземних відділів УНКВС західних областей УРСР – для ведення боротьби з українськими націоналістичними організаціями в еміграції.

У межах підрозділів 3.2. і 3.3. розкрито реорганізаційні процеси в умовах підготовки до воєнних дій, протягом перших років німецько-радянської війни та під час відновлення радянської влади на звільнених територіях на завершальному етапі Другої світової війни. Зокрема, це формування відокремлених наркоматів внутрішніх справ і державної безпеки та їх подальше об'єднання продовж лютого – серпня 1941 р. і повторне роз'єднання в умовах ліквідації німецького окупаційного режиму на українських землях навесні 1943 р.

Дисертантка звертає увагу на те, що у цей час органи та війська НКВС продовжували здійснювати боротьбу з українським національно-визвольним рухом. Разом з тим, перед системою внутрішніх справ поставали нові завдання – боротьба з дитячою безпритульністю та бездоглядністю,

проведення «фільтрації» цивільних громадян СРСР і військовослужбовців, які перебували у полоні, або були вивезені в країни Європи. В результаті створювалися нові організаційні структури в складі НКВС.

Пристайко О. В. наголошує на тому, що потреба налагодження мирного ладу на звільнених територіях, відновлення транспортних магістралей, зруйнованих об'єктів промислової інфраструктури зумовили активізацію діяльності адміністративно-господарських підрозділів НКВС. Однак, ця діяльність, як доведено в дисертації, базувалася на використанні, переважно, примусової праці ув'язнених і військовополонених.

Особливе місце у роботі, як безпосередній творчий здобуток авторки, займає розділ 4 «Організаційна структура НКВС–МВС у повоєнні роки (вересень 1945 р. – березень 1954 р.)».

Насамперед, у підрозділі 4.1 «Реорганізаційні процеси в структурі НКВС – МВС УРСР у перші післявоєнні роки (вересень 1945 р. – 1948 р.)» правильно наголошено, що в системі НКВС–МВС на етапі повоєнного відновлення відбувалося скорочення організаційної структури і відповідно штатної чисельності за рахунок, в першу чергу, вилучених підрозділів, діяльність яких в умовах мирного часу не була затребувана.

В контексті цього, можна було б розглядати і передачу частини повноважень по боротьбі з так званим політичним бандитизмом на території УРСР та частини структурних підрозділів НКВС–УНКВС УРСР до МДБ. Однак, дисертантка акцентує увагу на тому, що це був результат більш глибокого процесу, зумовленого прагненням партійного керівництва до підвищення ролі органів державної безпеки в усіх сферах життєдіяльності суспільства. На його початковому етапі (1946–1948 рр.) до відання МДБ були передані також транспортна міліція, частина військових підрозділів МВС (з охорони особливо важливих об'єктів промисловості і залізниць, війська урядового зв'язку).

Цікавою новелою, запропонованою дисертанткою у підрозділі 4.2., є визначення періоду 1948–1949 рр. поворотним пунктом в кардинальному

звуженні компетенції органів МВС. До відання МДБ у цей час були передані ті структурні підрозділи МВС, які здатні були самостійно проводити оперативну роботу, здійснювати функції контролю за певними категоріями осіб. МВС, не зважаючи на втрату основних оперативних підрозділів, являло собою могутній механізм, переважно через значну кількість у його структурі управлінь та відділів господарчого призначення. Це певною мірою руйнує стереотипне уявлення про МВС як винятково репресивно-каральний орган, у всякому випадку в хронологічних межах кінця 1940-х – початку 1950-х рр.

Важливим з точки зору повноти розкриття теми дисертаційного дослідження є те, що в рамках окремого підрозділу 4.3. розглянуто організаційно-правові основи функціонування та структурування органів міліції у складі МДБ. Зокрема, Пристайко О. В. виявлено як позитивні моменти передачі міліції до складу МДБ (упорядкування її структурної організації, покращення діяльності, вирішення питань кадрової складової, підвищення професійного та освітнього рівнів співробітників), так і негативні тенденції (всеохоплюючий вплив на міліцію органів держбезпеки).

Дуже цікавий матеріал та креативний підхід стосовно його аналізу, використовує дисертантка при розкритті в рамках підрозділу 4.4. трансформаційних процесів системи МВС–МДБ на початку періоду «десталінізації» (березень 1953 р. – березень 1954 р.). Це ще одна суттєва новела дисертаційної роботи. Дисертантка обґрунтовано доводить, що об'єднання МВС та МДБ в одне відомство на чолі з Л. Берією супроводжувалося пом'якшенням карально-репресивного спрямування діяльності міністерства, запровадженням кардинальних структурно-функціональних змін, які були спрямовані на передачу господарських підрозділів у відання профільних міністерств, мережі табірних установ системи ГУЛАГ у відання Міністерства юстиції тощо.

Водночас із усуненнями Л. Берії від влади було поновлено попереднє структурне оформлення МВС, повернуто до його складу систему ГУЛАГ, посилено боротьбу з українським національно-визвольним рухом. На думку Пристайко О. В. роз'єднання у березні 1954 р. апаратів МВС та органів державної безпеки, які були виділені в Комітет державної безпеки, було спрямовано на покращення розвідувальної і контррозвідувальної діяльності радянських спецслужб.

Завершують дисертаційну роботу логічні, вдало сформульовані висновки, в яких відображено найсуттєвіші результати та підсумки дослідження. Заслуговують на увагу слушні пропозиції Пристайко О. В. щодо оптимізації реформування правоохоронної системи України з урахуванням історичних уроків, виведених за результатами вивчення чисельних структурно-функціональних трансформацій НКВС – МВС 1934–1954 рр.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення, узагальнення, висновки та пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності, зокрема як основа для подальшого розроблення історико-правових проблем генезису та трансформації радянських спецслужб і правоохоронних органів в Україні, а також під час проведення науково-дослідних робіт з історії органів внутрішніх справ України;

освітньому процесі – для викладання навчальних дисциплін та спецкурсів: «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія органів внутрішніх справ», «Управління в органах Національної поліції», «Оперативно-розшукова діяльність»;

правотворчій діяльності – при підготовці концептуальних документів та проектів нормативно-правових актів щодо реформування правоохоронної системи України, зокрема органів системи МВС;

практичній діяльності – в процесі підготовки та реалізації комплексних заходів, спрямованих на удосконалення правового регулювання функціонування органів Національної поліції.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Основні результати дисертаційного дослідження цілком повно висвітлено у наукових публікаціях дисертанта. Це 12 наукових праць, серед яких: сім статей у виданнях, що включені МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, дві статті у міжнародних наукових виданнях, три тези виступів на науково-практичних конференціях; одноосібний підрозділ у колективному підручнику; стаття, яка додатково відображає результати дослідження. Всі наукові праці присвячено різним аспектам досліджуваної у дисертації проблеми. Результати і висновки наукового дослідження, що винесені на захист, отримані здобувачкою самостійно.

Оформлення дисертації. Дисертація Пристайко О. В. оформлена згідно з встановленими вимогами і стандартами. Зміст автореферату розкриває основні положення дисертаційної роботи. Зміст дисертації та автореферату відповідають спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Отримані здобувачем нові наукові результати, висновки та пропозиції повністю відповідають основним положенням дисертації.

Оцінка мови і стилю дисертаційної роботи. Дослідження виконане Пристайко О. В. державною мовою та відповідає вимогам наукового стилю.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Характеризуючи безперечні позитиви дисертаційної роботи, слід, на наш погляд, звернути уваги на певні спірні моменти, а також ті положення, які потребують уточнення:

1. Дисертантка, визначаючи дослідницькі завдання, які ставляться нею для досягнення мети роботи, серед іншого пропонує виокремити

особливості структурних перебудов командно-карального апарату під час Другої Світової війни (стор.21 дисертації). Втім не зрозуміло, що саме вкладається нею в поняття «командно-каральний апарат», оскільки його зміст не тільки не розкривається у відповідному підрозділі, який присвячений поняттєво-термінологічному апарату дослідження, але й не згадується в подальшому тексті роботи.

2. Визначаючи предмет дослідження (стор. 22 роботи) дисертантка спеціально наголошує на тому, що крім структурної побудови і функцій НКВС–МВС УРСР та їх організаційно-правового забезпечення в роботі також досліджено структуру і функції міліції з травня 1949 р. по березень 1953 р., коли вона перебувала в складі МДБ. Обґрунтовується необхідність цього тільки тим, що міліція, на думку здобувачки, є «традиційним» елементом структури МВС. У чому полягає «традиційність» міліції? І чи не потрібно в такому сенсі вважати «традиційними» елементами радянської системи внутрішніх справ прикордонні війська, підрозділи оперативного обліку, архіви та особливі тюрми МВС, які у цей же період одночасно з міліцією були передані до складу МДБ?

3. Здобувачка на стор. 25 дисертаційної роботи вказує, що нею до наукового обігу залучено нові архівно-документальні матеріали, які раніше не використовувались в історико-правовій науці. Натомість, в підрозділі 1.2 дисертації, де здійснено характеристику використаних архівних джерел (стор. 49–51), це твердження жодним чином не деталізовано і тому потребує додаткового уточнення.

4. Потребують також пояснення окремі моменти, пов'язані з методологією дослідження. Так, зокрема, на стор.46 дисертаційної роботи зазначається, що в ній серед низки наукових методів використано історико-генетичний метод. Однак, що це за метод і як саме він застосований у дисертації не зовсім зрозуміло.

5. У дисертаційній роботі зроблено висновок про те, що, НКВС–МВС у досліджуваній хронологічний період було перетворено у

«супервідомство» з надзвичайно широким колом завдань і функцій охоронно-карального, мобілізаційного, обліково-реєстраційного та господарського характеру. Втім залишається нез'ясованим питання про те, що ж саме спонукало партійно-державну верхівку до цього. Якщо нарощування «силових» функцій НКВС–МВС, і на це цілком обґрунтовано вказує авторка, пояснюється прагненням правлячої верхівки сталінського режиму перетворити вказані відомства на головне знаряддя державного терору та масових репресій, максимально охопити тотальним контролем майже усі сфери життєдіяльності суспільства, то наповнення структури НКВС–МВС підрозділами, діяльність яких не була пов'язана з виконанням правоохоронних (карально-репресивних) функцій, в цю логіку, як видається, не завжди вкладається. Особливо коли мова йде про підрозділи НКВС–МВС, які діяли у галузі господарювання, промислової кооперації, капітального будівництва, будівництва військових аеродромів, залізничних і шосейних доріг, стандартизації, геодезії та картографії тощо.

6. Аналізуючи структурно-організаційні аспекти боротьби органів НКВС з підпіллям ОУН–УПА здобувачка робить висновок про те, що ця діяльність, а також боротьба з «бандитизмом» та іншими проявами «непокори» налаштованих проти радянської влади верств населення України були основними завданнями органів та підрозділів НКВС на завершальному етапі Другої світової війни та у повоєнний час. У цьому зв'язку, зокрема, вона зазначає (стор. 147 роботи), що з жовтня 1941 р. по липень 1944 р. загальна чисельність апаратів НКВС по боротьбі з бандитизмом зросла з 712 до 5900 осіб, тобто більше ніж у 8 разів. У той же час, з подальшого викладу матеріалу випливає, що ситуація, особливо в Західній Україні, залишалася складною. Як наслідок, структури, які мали вести таку боротьбу продовжували розширюватись і зростали чисельно. ВББ НКВС УРСР був реорганізований в УББ НКВС УРСР. Для надання допомоги були виділені частини військ НКВС (стор. 150–151 і далі). Однак вказані заходи кардинальним чином не покращили стану речей. В контексті

цього виникає питання про те, наскільки ефективною була діяльність вказаних підрозділів НКВС у сфері протидії українському національно-визвольному руху і як зазначене співвідноситься з висловленою у роботі гіпотезою про те, що структура організації є формою вираження суті її функцій і фактором впливу на ефективність діяльності?

7. У підрозділі 4.2. дисертаційної роботи здобувачка визначає, що в умовах кардинального звуження компетенції МВС, яке відбулося в 1948–1949 рр., у системі МВС залишалися підрозділи, які здебільшого забезпечували виконання не правоохоронної функції, а завдань уряду спрямованих на посилення контролю за усіма виробничими, будівельними, народно-господарчими галузями. У зв'язку з цим, чи можна говорити про зміну статусу МВС і перетворення його на деякий час у суто адміністративно-господарське міністерство?

8. До здобутків дисертантки, належать додатки. Вони, безперечно, збагачують змістовне наповнення дисертаційної роботи, особливо ті з них, які присвячені організаційній структурі НКВС–МВС різних часових відтинків (стор. 260–269). Однак у них є окремі неточності. Так, у додатку Ж «Структура НКВС УСРР станом на 10 липня 1934 року» (стор. 269) помилково вказано про існування в складі НКВС УСРР Особливої наради. Така установа діяла винятково при НКВС СРСР. Крім того, з 10 додатків, які розкривають структурну побудову досліджуваних відомств, лише 4 стосуються безпосередньо УСРР, інші – НКВС–МВС СРСР.

Однак висловлені зауваження та побажання є переважно рекомендаціями для подальшого наукового пошуку дисертантки і не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих наукових працях, а також оформленням дисертація відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів,

затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами і доповненнями).

Отже, дисертація Пристайко О. В. «НКВС-МВС УРСР (1934-1954 рр.): структурна побудова та функції (історико-правове дослідження)» є завершеною кваліфікаційною працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне і практичне значення, а її авторка, Пристайко Олена Володимирівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри
теорії та історії держави і права
Національної академії СБ України
доктор юридичних наук, доцент *В.О.* Володимир ОКІПНЮК

Підпис Окіпнюка В. Т. засвідчую
Учений секретар
Національної академії СБ України
кандидат юридичних наук

Андрій ПРОЗОРОВ

"09" квітня 2021 р.